

ใบความรู้ ๑ เรื่องเกร็ดความรู้
หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑ เรื่องระหว่างทางบันทึก
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๑๙ เรื่องมุมมองสุนทรีย
รายวิชาภาษาไทย ๑ รหัสวิชา ท๒๑๑๐๑ ภาคเรียนที่ ๑ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑

นิราศภูเขาทองจะสอดแทรกเกร็ดความรู้ให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพและเข้าใจสภาพสังคมสมัยรัตนโกสินทร์ ดังเช่น การกล่าวถึงการประกอบอาชีพของชาวต่างชาติในช่วงที่สุนทรภู์เดินทางผ่านบ้านฉนวนชาวฉนวน เข้ามาอาศัยในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้นรอบเกาะรัตนโกสินทร์ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าชาวฉนวนในสมัยนั้นเลี้ยงชีพด้วยการทำประมงน้ำจืดเพื่อการค้า เช่น

ถึงบ้านฉนวนล้วนแต่โรงแลสะพรัง	มีช่องขังกุ้งปลาไว้ค้าขาย
ตรงหน้าโรงโพงพางเขาวางราย	พวกหญิงชายพร้อมเพรียงมาเมียมอมง

สุนทรภู์เมื่อเดินทางผ่านสถานที่ อาทิ วัดประโคนปักษ์ สุนทรภู์ได้บอกเล่าเรื่องราวที่มาของชื่อวัดแห่งนี้ไว้ว่าบริเวณนี้เป็นที่ปักเสาประโคนเพื่อปักเขตแดน เช่น

ถึงอารามนามวัดประโคนปักษ์	ไม่เห็นหลักถือเล่าว่าเสาหิน
เป็นสำคัญปักแดนในแผ่นดิน	มีรูสิ้นสุดชื่อที่ลือชา

นอกจากนี้ สุนทรภู์ยังได้กล่าวถึง สามโคก ซึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยพระราชทานเปลี่ยนชื่อเป็น ปทุมธานี เพราะมีพระราชดำริว่าเมืองนี้เป็นบริเวณที่มีดอกบัวขึ้น อยู่เป็นจำนวนมาก เช่น

ถึงสามโคกโศกถวิลถึงปิ่นเกล้า	พระพุทธเจ้าหลวงบำรุงซึ่งกรุงศรี
ประทานนามสามโคกเป็นเมืองตรี	ชื่อปทุมธานีเพราะมีบัว

ใบความรู้ที่ ๒ เรื่องบันทึกเรื่องราวชีวิต
หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑ เรื่องระหว่างทางบันทึก
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๑๙ เรื่องมุมมองสุนทรีย
รายวิชาภาษาไทย ๑ รหัสวิชา ท๒๑๑๐๑ ภาคเรียนที่ ๑ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑

นิราศภูเขาทองได้บันทึกเรื่องราว วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของผู้คนร่วมสมัย ดังเช่น วิถีชีวิต
ของชาวบ้าน วัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น และศิลปะแขนงต่าง ๆ

ในทัศนะของสุนทรภู่จะมองว่าแม้ว่าการดำเนินชีวิตจะยากลำบากแต่ก็ไม่ปฏิเสธว่าสังคมไทย
ร่มเย็นและสงบสุข ดังจะเห็นได้จากการพรรณนาภาพบ้านเมืองที่มีภูมิประเทศงดงาม คงความเป็น
ธรรมชาติ เช่น

จนแจ่มแจ้งแสงตะวันเห็นพันธุ์ผัก
เหล่าบัวเฝ้าแลสล้างริมทางจร

ดูนารักบรรจงส่งเกสร
ก้ามกุ้งซ่อนเสียดสาหร่ายใต้คงคา

การติดต่อค้าขาย สุนทรภู่มักถ่ายทอดภาพสังคมสองฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาไว้ในบทประพันธ์
เรื่องต่าง ๆ ที่แต่งอยู่เสมอ เช่นเดียวกับในนิราศภูเขาทองที่สุนทรภู่ได้บรรยายสภาพบ้านเมือง และวิถีชีวิต
ของผู้คน ตลอดจนบรรยากาศของสถานที่ อาทิ ภาพการค้าขายที่ดำเนินไปอย่างคึกคัก มีการนำสินค้า
หลากหลายประเภทที่บรรทุกมากับเรือสำเภาวางขายในแพที่จอดเรียงรายอยู่ตามริมน้ำ

ไปพันวัดทัศนาริมท่าน้ำ
มีแพผ้าสารพัดสีม่วงตอง

แพประจำจอดรายเขาขายของ
ทั้งสิ่งของชาวเหลืองเครื่องสำเภา

สุนทรภู่กล่าวถึงหญิงสาวชาวมอญ ซึ่งอาศัยอยู่ในย่านปากเกร็ด (เขตจังหวัดนนทบุรี) ในสมัยนั้น
นิยมแต่งหน้าและแต่งผมตามอย่างหญิงสาวชาวไทย เช่น การทัดหน้า ถอนไรจุก คือ ถอนผมรอบ ๆ ผมจุก
ให้เป็นแนวเล็ก ๆ จนเป็นวงกลมรอบผมจุกและจับเขม่า ซึ่งเป็นวิธีการแต่งผมเพื่อให้ผมมีสีดำเป็นมัน โดยใช้
เขม่าผสมกับน้ำมันหอม เช่น

ถึงเกร็ดย่านบ้านมอญแต่ก่อนเก่า
เดี๋ยวนี้มอญถอนไรจุกเหมือนตุ๊กตา

ผู้หญิงเกล้ามวยงามตามภาษา
ทั้งทัดหน้าจับเขม่าเหมือนชาวไทย

ใบความรู้ที่ ๓ เรื่องเลือกสรรคำ
หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑ เรื่องระหว่างทางบันทึก
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๑๙ เรื่องมุมมองสุนทรีย์
รายวิชาภาษาไทย ๑ รหัสวิชา ท๒๑๑๐๑ ภาคเรียนที่ ๑ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑

นิราศภูเขาทอง นอกจากจะมีคุณค่าด้านเนื้อหาแล้ว ในด้านวรรณศิลป์ก็ได้รับการยอมรับว่า มีความงดงามและมีความไพเราะ แม้สุนทรภู่จะใช้ถ้อยคำธรรมดาสามัญในการประพันธ์ แต่ทว่า มีความหมายลึกซึ้ง สะเทือนอารมณ์ และสร้างจินตภาพได้อย่างชัดเจน นิราศภูเขาทองจึงมีคุณค่า และความดีเด่นในด้านวรรณศิลป์ ดังการเล่นเสียง บทประพันธ์ของสุนทรภู่ ถือได้ว่ามีความดีเด่น เรื่องการเล่นเสียงโดยเฉพาะการเล่นเสียงสัมผัสภายในวรรค ทั้งสัมผัสสระและสัมผัสอักษรทำให้กลอนนิราศ ภูเขาทองมีความไพเราะเป็นอย่างมาก เช่น

ดูน้ำว้างกลิ้งเขียวเป็นเกลียวกลอก   กลับกระออกฉาดฉัดฉวัดเฉวียน
บ้างพลุ่งพล่งวุ้งเหมือนงวงเกี่ยว   เวียนเวียนกว้างกว้างเป็นหว่างวน
สัมผัสอักษรที่พบ คือ เกลียวกลอก ฉกฉกฉาดฉัดฉวัดเฉวียน งวงเกี่ยว หว่างวน

ห้องจั่วฐานรานราวถึงกำแหง   เพยอแยกยอดทรวดก็หลุดหัก
โอ้เจดีย์ที่สร้างยังร้างรัก   เสียตายนักนิกน่าน้ำตากระเด็น
สัมผัสอักษรที่พบ คือ นกนิก น่าน้ำ

เมื่อเคราะห์ร้ายกายเราก้เท่านี้   ไม่มีที่พสุธาจะอาศัย
ล้วนหนามหนีบเจ็บแสบคับแคบใจ   เหมือนนกไร่ร้างเร่อยู่เอกรา
สัมผัสอักษรที่พบ คือ คับแคบ ไร่ร้างเร่

ใบความรู้ที่ ๔ เรื่องศึกษาโวหาร
หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑ เรื่องระหว่างทางบันทึก
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๑๙ เรื่องมุมมองสุนทรีย์
รายวิชาภาษาไทย ๑ รหัสวิชา ท๒๑๑๐๑ ภาคเรียนที่ ๑ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑

นิราศภูเขาทองมีโวหารที่คมคายและยังมีความหมายที่สร้างอารมณ์สะท้อนใจ และสะท้อน
สัจธรรมและความจริงของชีวิตได้อย่างชัดเจน เพราะกวีแต่งจากประสบการณ์ชีวิตของตนซึ่งส่วนมากเป็น
สิ่งธรรมดาที่มนุษย์ทุกคนย่อมเคยประสบ นิราศภูเขาทองจึงเป็นที่ติดใจผู้อ่านและนิยมอ้างอิงกันต่อมา
จนถึงปัจจุบัน เช่น

ไม่เมาเหล้าแล้วแต่เรายังเมารัก
ถึงเมาเหล้าเข้าสายก็หายไป

ฯลฯ

สุดจะหักห้ามจิตคิดเอน
แต่เมาใจนี้ประจำทุกค่ำคืน

เห็นโคกใหญ่ใกล้น้ำระกำแฝง
เหมือนโคกพีที่ข้ำระกำเจือ

ฯลฯ

ทั้งรักแฉงแหมสวาทประหลาดเหลือ
เพราะรักเรือแรมสวาทมาคลาดคลาย

เคยหมอบใกล้ใต้กลิ่นสุคนธ์ตรลบ
สิ้นแผ่นดินสิ้นรสสุคนธา

ฯลฯ

ละอองอบรสรื่นชื่นนาสา
วาสนาเราก็สิ้นเหมือนกลิ่นสุคนธ์

เมื่อเคราะห์ร้ายกายเราก้เท่านี้
ล้วนหนามเหน็บเจ็บแสบคับแคบใจ

ฯลฯ

ไม่มีที่พสุธาจะอาศัย
เหมือนนกไร่ร้างเร่อยู่เอกรา